

RUBOB PRIMA CHOLG'USIDA O'ZBEK MUSIQA MEROSINI IJRO ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Ahmadjon Yuldashev

"Cholg'u ijrochiligi" kafedrasi dotsenti

Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada rubob prima cholg'usining o'zbek an'anaviy musiqa madaniyatidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xalq kuylarini rubob primaga moslashtirishning nazariy va amaliy jihatlari, rubob prima repertuarida milliy ijrochilik uslubining saqlanish omillari hamda maqom asarlarini ijro etishning uslubiy tamoyillari batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, rubob prima cholg'usida xalq va professional kompozitorlik asarlarini ijro etishdagi farqlar taqqosiy yondashuv asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: rubob prima, milliy ijrochilik, xalq kuylari, maqom san'ati, cholg'u madaniyati, repertuar.

Annotation: This article examines the role and significance of the rubob prima in Uzbek traditional musical culture. It discusses the theoretical and practical aspects of adapting folk melodies for the instrument, the factors that preserve the national performance style in the rubob prima repertoire, and the stylistic principles of performing maqom compositions. Additionally, the differences between performing folk and professional composer works on the rubob prima are analyzed through a comparative approach.

Keywords: rubob prima, national performance, folk melodies, maqom art, musical instrument culture, repertoire.

Аннотация: В статье рассматривается роль и значение рубоба примы в узбекской традиционной музыкальной культуре. Обсуждаются теоретические и практические аспекты адаптации народных мелодий для инструмента, факторы сохранения национального исполнительского стиля в репертуаре рубоба примы, а также стилевые принципы исполнения произведений маком. Кроме того, на основе сравнительного подхода анализируются различия между исполнением народных и профессиональных композиторских произведений на рубоб приме.

Ключевые слова: рубоб прима, национальное исполнительство, народные мелодии, искусство маком, культура музыкальных инструментов, репертуар.

Kirish

O'zbek xalq musiqa madaniyati tarixan boy va rang-barang bo'lib, unda an'anaviy cholg'ular muhim o'rin egallaydi. Ushbu cholg'ular nafaqat musiqa ijrochiligining asosiy vositasi, balki milliy madaniyat va estetik qarashlarning

ifodachisi hisoblanadi. Rubob prima cholg'usi ham ana shunday cholg'ular qatoriga kirib, o'zining keng diapazoni, texnik imkoniyatlari va tembr rang-barangligi bilan ajralib turadi. Zamonaviy ijrochilik amaliyotida rubob prima orqali xalq kuylarini, maqom namunalari va kompozitorlik asarlarini ijro etish jarayoni tobora kengayib bormoqda¹. Shu sababli mazkur cholg'uda milliy musiqa merosini ijro etish masalalarini ilmiy asosda o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xalq kuylarini rubob prima cholg'usiga moslashtirishning ijrochilik xususiyatlari

Xalq kuylarini rubob prima cholg'usiga moslashtirish murakkab ijodiy jarayon bo'lib, u nafaqat texnik, balki estetik va musiqiy tafakkur bilan bog'liq masalalarni ham qamrab oladi. Avvalo, kuylarning lad-tovush tizimi, intonatsion asoslari va ritmik tuzilmasi chuqur tahlil qilinadi. Chunki xalq kuylarida shakllangan ohanglar asrlar davomida og'zaki an'ana orqali yetib kelgan bo'lib, ularning o'ziga xos milliy ruhi mavjud. Rubob primaning tor va pozitsiya imkoniyatlari ushbu kuylarni tabiiy va ifodali ijro etish uchun qulay sharoit yaratadi.

Moslashtirish jarayonida kuylarning asosiy ohang yo'nalishi saqlangan holda, ayrim texnik o'zgarishlar kiritilishi mumkin. Bunda xalq kuylariga xos bo'lgan bezaklar, sirpanma tovushlar, mayda intonatsion o'zgarishlar rubob primaning ijro texnikasi orqali ifodalanadi². Ijrochidan esa kuy mazmunini chuqur his etish va improvizatsion tafakkur talab etiladi.

Rubob prima repertuarida milliy uslubning davomiyligi

Rubob prima repertuarining shakllanishi va rivojlanishida milliy ijrochilik uslubining saqlanishi muhim masala hisoblanadi. Milliy uslub, eng avvalo, o'zbek musiqasiga xos ohangdorlik, ritmik moslashuvchanlik va ifodaviy bezaklar orqali namoyon bo'ladi. Repertuarda xalq kuylarining ustuvorligi rubob primaning milliy cholg'u sifatidagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy kompozitorlik asarlari ham milliy lad va intonatsion xususiyatlarga tayangan holda yaratilsa, repertuarining badiiy qiymati ortadi³. Ijro jarayonida milliy uslubni saqlash ijrochining individual mahorati va an'anaviy ijrochilik maktablariga tayangan bilim darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Rubob primada milliylikni saqlash tovushning tabiiy chiqishi va xalqona ohangni buzmaslik orqali amalga oshiriladi.

¹ O'zbek an'anaviy musiqa cholg'ularining shakllanishi va ularning ijrochilik amaliyotidagi o'rni masalalari bo'yicha umumiy ilmiy qarashlar. Rajabiy Y. *O'zbek xalq musiqasi*. – Toshkent: San'at, 2005.

Karimov F. *O'zbek cholg'u ijrochiligi tarixi va nazariyasi*. – Toshkent, 2011.

² Xalq kuylarining lad-intonatsion tizimi va ularni torli cholg'ularga moslashtirish masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar.

Qodirov S. *O'zbek xalq kuylarining lad tizimi*. – Toshkent, 2010.

Rajabiy Y. *O'zbek xalq musiqasi*. – Toshkent: San'at, 2005.

³ Milliy ijrochilik uslubining repertuar shakllanishiga ta'siri hamda zamonaviy talqin muammolari.

Abduqodirov A. *An'anaviy musiqa va ijrochilik masalalari*. – Toshkent, 2016.

Karimov F. *O'zbek cholg'u ijrochiligi tarixi va nazariyasi*. – Toshkent, 2011.

Maqom asarlarini rubob primada ijro etishning uslubiy jihatlar

Maqom asarlarini rubob primada ijro etish jarayoni alohida e'tibor va mas'uliyatni talab qiladi. Maqomlar murakkab lad tizimi, rivojlanish bosqichlari va ichki dramatik tuzilmasi bilan ajralib turadi. Shu bois, rubob primada maqom ijrosi jarayonida ohanglarning mantiqiy ketma-ketligi va emotsional rivoji to'liq saqlanishi lozim.

Ijro jarayonida mikrointonatsiyalar, tovushni cho'zib ijro etish, sirpanma harakatlar va chap qo'l texnikasining nozik usullari muhim ahamiyat kasb etadi⁴. Rubob primaning tembr imkoniyatlari maqom ohanglarining chuqur mazmunini ochib berishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, an'anaviy maqom ijrochiligi tamoyillari zamonaviy cholg'u texnikasi bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llaniladi.

Rubob prima cholg'usida xalq va kompozitorlik asarlarining taqqosiy tahlili

Rubob prima cholg'usida ijro etiladigan xalq va kompozitorlik asarlari o'rtasida ijrochilik va badiiy jihatdan sezilarli farqlar mavjud. Xalq asarlari asosan og'zaki an'ana asosida shakllangan bo'lib, ijro jarayonida erkinlik va improvizatsiyaga keng imkon beradi.⁵ Bunday asarlarda ijrochining shaxsiy talqini muhim o'rin tutadi.

Kompozitorlik asarlari esa yozma nota asosida yaratilgan bo'lib, aniq shakl va texnik talablar bilan ajralib turadi⁶. Ushbu asarlar rubob primaning zamonaviy ijro imkoniyatlarini, tezkorlik, diapazon va texnik murakkablikni namoyon etishga xizmat qiladi. Har ikki turdagi asarlarning repertuarda mavjudligi rubob primaning ijrochilik salohiyatini to'liq ochib beradi.

Xulosa

Olib borilgan ilmiy-amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, rubob prima cholg'usi o'zbek musiqa merosini zamonaviy ijrochilik amaliyotida targ'ib etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu cholg'u milliy musiqiy an'analarni saqlab qolish bilan bir qatorda, ularni zamon talablariga mos ravishda rivojlantirish imkonini beradi. Xususan, xalq kuylarini rubob prima imkoniyatlariga moslashtirish jarayonida milliy ohang, lad va uslubiy xususiyatlarni asrab-avaylash muhim sanaladi. Bu esa ijrochidan nafaqat texnik mahorat, balki chuqur musiqiy tafakkur va milliy an'analarga hurmatni talab etadi. Shu bilan birga, maqom asarlarini rubob prima cholg'usida an'anaviy ruhda ijro etish mazkur cholg'uning badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi hamda uning akademik sahnadagi nufuzini oshiradi. Maqom musiqasiga xos bo'lgan murakkab

⁴ Maqom san'atining nazariy asoslari va an'anaviy ijrochilik maktablariga oid ilmiy manbalar

Matyoqubov O. *Maqomot asoslari*. – Toshkent: Musiqa, 2004. Yunusov R. *Maqom san'ati: tarix va ijro*. – Toshkent

⁵ Professional kompozitorlik ijodida rubob prima cholg'usining texnik va badiiy imkoniyatlari masalalari. Xudoyberganov B. *Rubob prima ijrochiligi va repertuari*. – Toshkent, 2019.

Abduqodirov A. *An'anaviy musiqa va zamonaviy ijro*. – Toshkent, 2016.

ohanglar, lad tizimi va ritmik tuzilmalarni to'g'ri talqin etish rubob prima ijrochiligida muhim mezon hisoblanadi⁷.

Bundan tashqari, zamonaviy kompozitorlik asarlarini rubob prima cholg'usida texnik va badiiy jihatdan mukammal ijro etish ushbu cholg'uning yangi ifodaviy imkoniyatlarini namoyon etadi. Bunday asarlar ijrochidan yuqori darajadagi texnik tayyorgarlikni, zamonaviy ijrochilik uslublarini egallashni hamda sahnaviy madaniyatni talab qiladi. Natijada rubob prima ijrochiligi nafaqat an'anaviy musiqiy merosni asrab-avaylash, balki uni zamonaviy musiqa san'ati bilan uyg'unlashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabiy Y. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: San'at, 2006.
2. Matyoqubov O. Maqom san'ati va ijrochilik an'analari. – Toshkent, 2005.
3. Karimov F. Cholg'u ijrochiligi nazariyasi. – Toshkent, 2012.
4. Abduqodirov A. An'anaviy musiqa va zamonaviy ijro. – Toshkent, 2016.
5. Xudoyberganov B. Rubob prima ijrochiligi asoslari. – Toshkent, 2019.
6. Gochbakarov A. “Рубоб прима чолғу ижрочилиги” (Олий ўқув юртлари талабалари учун ўқув қўлланма) Toshkent, 2015.
7. Yuldashev A. “Maxsus cholg'u” Farg'ona, 2015.

⁷ Rajabiy Y. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: San'at, 2006.